

Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília :

A teremtő magyar nyelv és tanítása

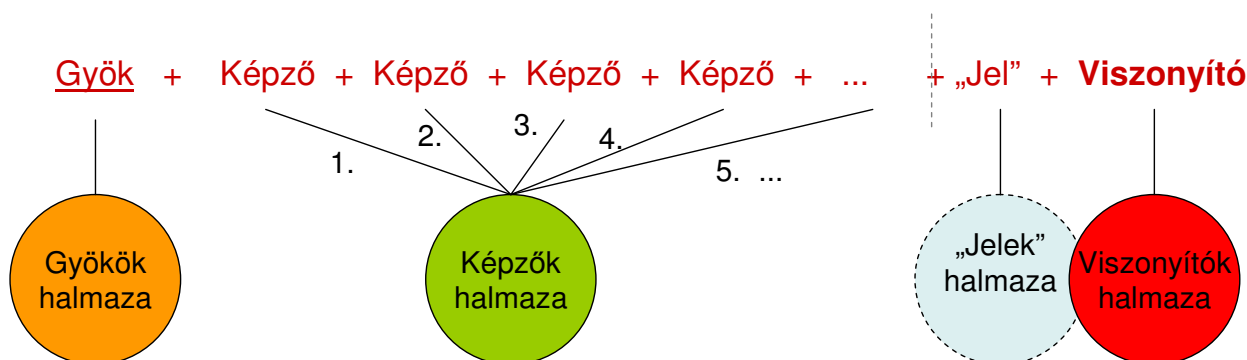
Ötödik rész: Viszonyragok¹

A sorozat előző részeiben általánosságban áttekintettük a magyar nyelv alapvető jellemzőit, a hangok jellegét, a gyökrendszert, a képzőket és a képzési folyamatot, a szóbokrokat, a magyar nyelv megkülönböztető sajátosságait. Most a következő szintre lépünk, röviden tárgyaljuk a mondatépítést, ebben főleg a viszonyragok szerepét vizsgáljuk.

A nagyközönség sokkal gyakrabban találkozhat a magyar nyelvtan e részével, mint a korábbiakkal. Ezért nem elemezzük részletesen most – ha valakit mélyebben érdekel, kérjük nézzen utána a széles körben elérhető nyelvtankönyvekben – csak röviden szeretnénk felvillantani a tárgykört és néhány új nézőpontot, módszert. Ezek: a mondatok építésében fő szerepet játszó viszonyragok eredetének magyarázata, valamint a mondat szerkezetek lényegének kiemelése, bemutatása a viszony-, vagy más néven kapcsolati ábrákkal. Ez utóbbi a mondatbeli tudásszerkezet eredményes és hatékony bemutatásának kérdéséhez kapcsolódik.

Viszonyragok a magyar nyelvben

A magyar nyelv a viszonyragokat a szó legvégéhez ragasztja:

A **viszonyragok** a szavak közötti viszonyokat, kapcsolatokat fejezik ki. Általában csak egy viszonyragot lehet a szó legvégéhez illeszteni. (Mely szót a gyökből a képzőkkel hoztunk létre.) A viszonyragok száma kb. 24-26. (Néhány kutató többel számol, különösen, kik a személyragokat is viszonyítónak tekintik. E csoport is két részre osztható, az egyik csak az alapvető személyragokat különbözteti meg egymástól, a másik csoport a kis hangalaki eltérést mutató minden személyragot különbözőnek tekint. Így számuk felmehet 70-80-ra is, de szerintünk ezek nem jelentenek különböző személyragokat, csak ugyanannak az elemnek - kissé különböző hangalakban való – használatát. A személyragok kérdését lásd később.)

Az alapvető viszonyragok általában a következő viszonyfajtákat fejezik ki:

- tárgy,
- hely,
- idő,

¹ A szerzők honlapja: <http://www.tisztamagyar nyelv.hu/>

- birtok,
- mód,
- eredmény,
- eszköz,
- cél,
- stb.

Mindezeket a viszonyokat nem csak a szó végéhez ragasztott viszonyragok fejezhetik ki, hanem névutók is. E névutók a viszonyok kifejezésében ugyanazt a jelentést hordozzák, csak nem a szó végéhez ragasztjuk, hanem a szó után tesszük őket. Néhány példa:

Viszonyfajta	Viszonyrag fejezi ki	Névutó fejezi ki
Hely	házban	ház mellett
	házon	ház alatt
	házhoz	ház köré
	háznál	ház előtt
Idő	ebédkor	ebéd óta
	futáskor	futás előtt
Cél / Ok	házért	ház végett
	házáért	ház miatt

CzF szerint a viszonyragok többsége a viszony kifejezésre nagyon gyakran használt szavakból ered, annyi változással, hogy a szó végéhez szorosan odaragasztjuk őket. Példa: -kor a kor (időszak) szóból; -képp (valamiképpen) a kép szóból; -ért (valamiért) az ér (elér valamit) szóból ered; a -hoz (-hez, -höz) a hoz (odahoz valamit) igének; a -be, -ben (-ba, -ban), a bel, bél (valaminek a belseje) szavak rokona, stb. Ilyen a viszonyragok nagyobb része.

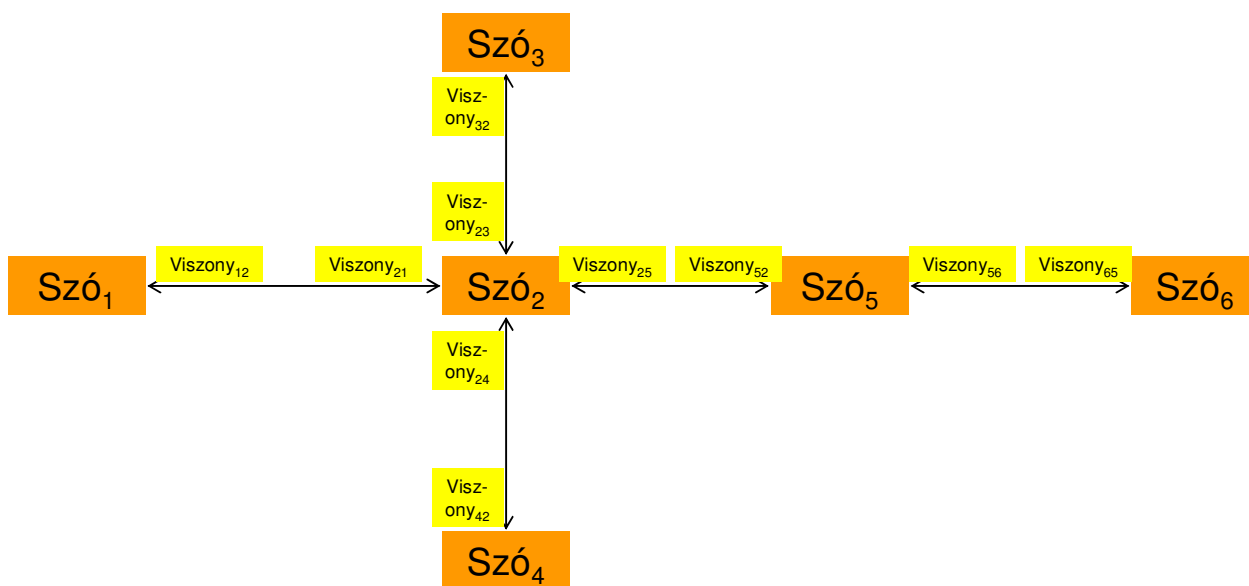
Néhány viszonyrag jelentése az alkotó hang jellegével függ össze, pl. –t (mint valamely tevékenység tárgyának kifejezője) a T hang tevékenységet kifejező jellegéből ered. A viszonyragok kisebb része ilyen.

A személyragok a viszonyragok egyik csoportjának is tekinthetők. Így nézve feladatuk a személyviszonyok kifejezése.

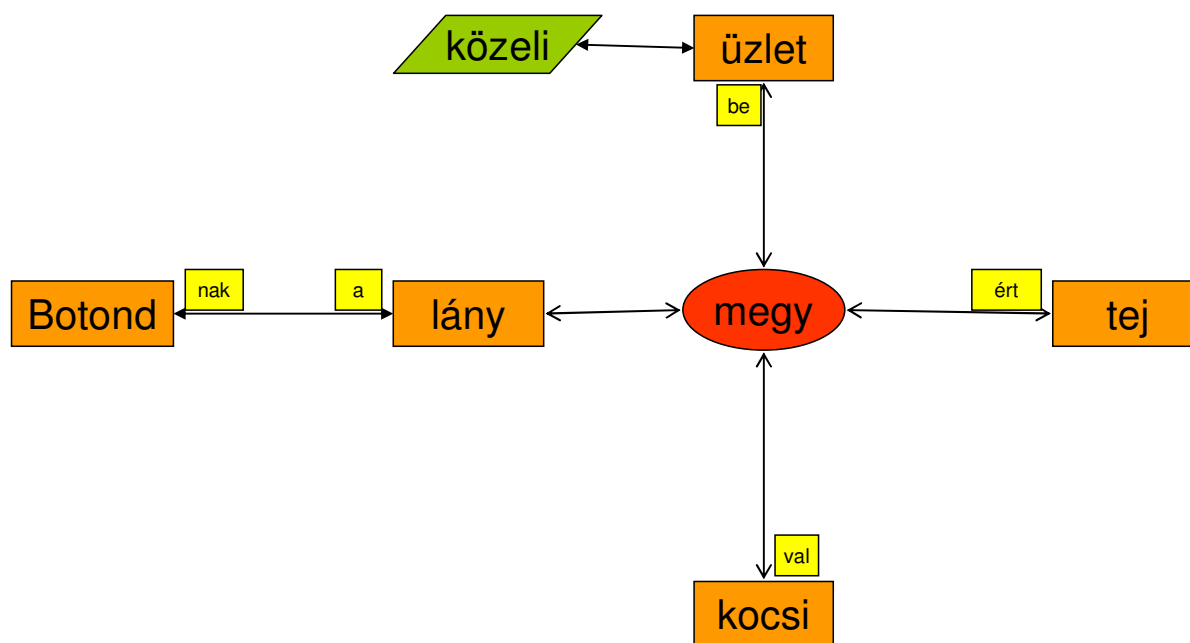
Más megközelítésben a személyragok a személyek helyettesítőjének is tekinthetők (pl. mint a mondat alánya), ezen értelemben nem valódi viszonyragok, hanem a személyes névmások leszámazottjai. E nézet közelebb áll hozzánk, mint az előbbi megközelítés.

Viszonyábrák

A viszonyítók mondatbeli feladata nagyon szemléletesen bemutatható a viszonyábrákkal (vagy más néven kapcsolati ábrákkal).

Valós példa:

Megjegyzés: Fenti példában a 'lány' szóban az 'a' toldalék a birtokviszonyt jelzi. Ezt a hagyományos nyelvtani osztályozás jelnek tekinti, de az újabb kutatások² szerint inkább a viszonyragok csoportjába kellene sorolni inkább.

² Mártonfi Attila: A magyar toldalékformák rendszere. Doktori disszertáció, Eötvös Lóránd Tudományegyetem 2006.

T. Somogyi Magda: Toldalékrendszerezésünk vitás kérdései. Tinta Könyvkiadó, 2000. Budapest

A kapcsolati ábra a mondat szavai közötti viszonyok szerkezetét, a helyzetet leíró fogalmak közötti kapcsolatokat mutatja. A viszonyábra a nyelvelemzés és nyelvtanítás nagyon hasznos eszköze.

Összegzés

E rövid tanulmányban a viszonyragok magyar nyelvbeli szerepét tárgyaltuk.

Láthattuk, hogy az alapvető viszonyragok az alapvető viszonyokat fejezik ki. Néhány kutató a viszonyragok közé sorolja a személyragokat, mint személyhez való viszony kifejezőit. A személyragokat tekinthetjük inkább a személyes névmásokból eredő, azokat helyettesítő nyelvtani egységnek is. Az alapvető viszonyok nem csak a szó végéhez ragasztott viszonyragokkal fejezhető ki, hanem névutókkal is. A szerepkör mindkét esetben ugyanaz.

A kapcsolati ábrák a nyelvtanítás nagyon hasznos eszközei, kifejezően mutatják a fogalmak, szavak közötti viszonyok szerkezetét.

Szakirodalom:

- Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára, 1862.
- Mártonfi Attila: A magyar toldalékmorfémák rendszere. Doktori disszertáció, Eötvös Lóránd Tudományegyetem 2006.
- Molnár Zsolt – Molnárné Czeglédi Cecília: A tiszta magyar nyelv kincseinek megőrzése és tanítása. Püski Kiadó, 2009.
- T. Somogyi Magda: Toldalékrendszerezésünk vitás kérdései. Tinta Könyvkiadó, 2000. Budapest

(Folytatjuk)

LINGUISTICS

In this column we present two papers on issues related to the Hungarian language.

- 📄 Katalin Czeglédi: *The Name of Hungarians in Oriental Documents*. In this paper the author takes under the loop the Hungarian family names found in oriental documents.
- 📄 Zsolt Molnár and Cecília Molnárné Czeglédi: *The Creative Hungarian Language and Its Special Teaching Method — Part 5.: Relators in the Structure of Sentences*. This is the Hungarian version of the paper published in the Journal of Eurasian Studies (July-September 2010, pp. 79-83; <http://www.federatio.org/joes.html>).

